

11. Грицюта Н. Етичні регулятиви соціальної реклами в країнах ЄС / Н. Грицюта // Наукові записки Інституту журналістики. – 2010. – Т. 40. – С. 6–14.
12. Цуканова Г.О. Дисфункціональні ефекти соціальної реклами / Г.О. Цуканова // Держава та регіони. – 2013. - № 1 (13). – С. 112-115.
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Текст] : [Закон України : офіц. текст: за станом на 15 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

УДК 343.985(477.41)

ФОРМИ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

Мілевський О.О.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету ДПС України)

Мілевський О.П.

(кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету ДПС України)

Анотація. У статті проаналізовано нормативно-правові та наукові підходи до визначення поняття та форми протидії розслідуванню злочинів, засоби його здійснення та сформульовані пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства з метою підвищення ефективності розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження.

Ключові слова: протидія розслідуванню злочинів, форми протидії розслідуванню, кримінальне провадження, Чорнобильська зона відчуження.

Аннотация. В статье проанализированы нормативно-правовые и научные подходы к определению понятия и формы противодействия расследованию преступлений, средства его осуществления и сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства с целью повышения эффективности расследования преступлений, совершенных в Чернобыльской зоне отчуждения.

Ключевые слова: противодействие расследованию преступлений, формы противодействий расследованию, уголовное производство, Чернобыльская зона отчуждения.

Summary. The article analyzes the legal and scientific approaches to the definition and form of counteraction to investigation of crimes, means of implementation and formulated proposals to improve current legislation in order to improve the investigation of crimes committed in the Chernobyl exclusion zone.

Key words: opposition to the investigation of crimes, forms counteraction to investigation, criminal proceedings, the Chernobyl exclusion zone.

Постановка проблеми. Проблеми протидії у сфері кримінального провадження пов'язані з оптимізацією розслідування злочинів, впливають на процес доказування, то їх вивчення по відношенню до тих чи інших різновидів кримінальних правопорушень або обстановки, що виникає при їх розслідуванні, видається **актуальним**. Методика розслідування повинна враховувати всі аспекти його організації у єдності з вимогами правозастосовної практики.

Наукова значимість розгляду питань форм протидії розслідуванню злочинів зумовлена рядом положень, серед яких: удосконалення процесу доказування, важливість встановлення мотивів, мети, способів протидії для індивідуалізації вини правопорушника та ступеню його відповідальності й необхідність розробки методики розслідування злочинів. „В сучасних умовах протидію слід розглядати як обов'язковий елемент злочинної діяльності, який забезпечує її тривале та безпечне існування”, – наголошує О.В. Александренко, відмічаючи при цьому, недостатність використання існуючого тактичного арсеналу засобів подолання протидії та обґрунтовуючи необхідність його доповнення новими засобами і методами, у тому числі нетрадиційними [1, с. 6].

Правова сутність категорії „протидія розслідуванню злочинів” є постійним предметом наукових досліджень у кримінально-процесуальній і криміналістичній сферах. Окремі питання, пов'язані з цим явищем, досліджувались такими відомими вченими як: О.В. Александренко, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, В.В. Лисенко, В.О. Образцов, Л.Д. Удалова, П.В. Цимбал, М.П. Яблоков та ін. Загальнотеоретичні аспекти протидії розслідуванню

злочинів висвітлено у монографічних працях російських вчених: Е.У. Бабаєвої, В.М. Карагодіна, І.А. Ніколайчука, В.В. Трухачова. Протидії розслідуванню окремих видів злочинів в Україні присвячено дисертаційні дослідження: І.В. Грицюка, К.В. Гутнік, Р.М. Шехавцова та ін.

Кожне розслідування злочину являє собою змістовно складний, внутрішньо та зовнішньо суперечливий пошуково-пізнавальний процес, який, як відмічав ще у ХІХ ст. відомий вчений Г. Гросс, вимагає від слідчого „енергії молодості, витривалості, вірності й відданості справі, глибоких юридичних знань; слідчому необхідні знання людей, уміння поводитися з ними, такт, проникливість та інші фізичні і професійні якості” [4, с. 34 – 39]. Разом з тим, розслідуванню притаманне протистояння слідчої діяльності і діяльності зацікавлених в ухиленні від притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які за допомогою різних способів і форм перешкоджають розслідуванню й розкриттю злочинів. Враховуючи динамічний характер розслідування та постійну зміну слідчих ситуацій, мають застосовуватись такі алгоритми, які забезпечували б результативну діяльність, що призводитиме до її оптимізації.

Метою цієї статті є охарактеризувати поняття та форми протидії розслідуванню злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження та сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства з метою підвищення ефективності розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження.

Виклад основного матеріалу. Оптимізація процесу розслідування залежить від інтеграції усіх його складових – суб'єктів, об'єктів та завдань. Оптимізація розцінюється як модифікація, удосконалення певної системи для поліпшення її ефективності. Вона полягає у знаходженні найкращого варіанту для вирішення завдань того чи іншого процесу, тієї чи іншої системи.

Оптимізація в кримінальному провадженні полягає у забезпеченні правильної організації розслідування та судового розгляду, найбільш доцільного, раціонального проведення процесуальних дій у передбачені розумні строки. Оптимізація кримінального провадження залежить від його організації – упорядкованої сукупності стійких взаємопов'язаних елементів, які забезпечують процес кримінального провадження (досудового розслідування, судового провадження і відповідних процесуальних дій) як єдиного цілого, спрямованого на виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Серед загальних елементів такої організації можна виділити: планування розслідування й судового провадження; забезпечення відповідними ресурсами (перш за все, технічними, нормативними, кадровими тощо); забезпечення взаємодії під час здійснення кримінального провадження між відповідними державними органами і службовими особами, експертами, спеціалістами, громадськістю; підготовку до проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; подолання протидії розслідуванню та здійсненню кримінального провадження, в цілому. Отже, результативність, оптимізація розслідування (кримінального провадження), його організації і планування, протидія – є взаємопов'язаними категоріями, які залежать, на нашу думку, від наявної ситуації, обстановки (як сукупності існуючих умов здійснення провадження, зокрема, отримання доказової інформації) у той чи інший період кримінального провадження. Відповідно до такої інформаційної моделі повинні розроблятися криміналістичні засоби, прийоми та методи вирішення конкретних ситуацій в кримінальному провадженні.

На планування розслідування, забезпечення доказовості і, як наслідок, його оптимізацію, негативно впливають факти протидії. Щодо визначення правового змісту категорії „протидія розслідуванню” відсутня однаковість у наукових поглядах. Здійснивши аналітичний огляд проблем протидії розслідуванню злочинів, Одеський центр з вивчення організованої злочинності та корупції зазначив, що в криміналістичній літературі зроблено чимало спроб сконструювати поняття протидії розслідуванню [2]. З-поміж досліджень останнього десятиліття виділяються наступні. Проведений у 2003 році О.В. Александренко аналіз особливостей протидії розслідуванню дозволив автору визначити це поняття як „своєрідний вид соціальної діяльності, що являє собою систему навмисних, цілеспрямованих дій по перешкодженню повному, всебічному та об'єктивному розкриттю і розслідуванню

злочинів. Зміст протидії складають: діяльність по приховуванню злочинів, інші дії по перешкодженню досягненню задач розслідування, дії по чиненню перешкод здійсненню нормальної діяльності суб'єктів розслідування по встановленню об'єктивної істини у кримінальних справах" [1, с. 10]. Тобто, йдеться лише про активні дії з боку суб'єктів протидії. Водночас, ще в одному із перших визначень протидії розслідуванню вказувалось на те, що вона може виражатись у фізичних діях, умисному перекрученні виконуваної функції, свідомому створенні конфліктної ситуації або перешкод, а може мати місце й прихована протидія [6, с. 95].

На переконання І.В. Грицюка, протидія розслідуванню злочинів являє собою „сукупність одиничних або структурованих протиправних та інших дій осіб відносно інформації, що має доказове значення, спрямованих на перешкодження встановленню істини у справі" [3, с. 10], а дослідниці К.В. Гутнік – „це умисні, протиправні дії або бездіяльність зацікавлених осіб, спрямовані на перешкодження реалізації завдань кримінального судочинства особами, які розслідують злочини" [5, с. 15]. Окрім того, І.В. Грицюк виділяє суб'єктивну і об'єктивну спрямованість у поняттях протидії розслідуванню.

Основним змістом протидії в даний час виступають різні форми впливу (психологічні, фізичні, організаційні) на всіх учасників кримінального провадження. „Від окремих проявів протидія розслідуванню переросла в систему активних, цілеспрямованих дій, є обов'язковим елементом злочинної діяльності, внаслідок чого існуючі рекомендації по її подоланню виявляються недостатньо ефективними", – наголошує О.В. Александренко [1, с. 3].

У сучасному дослідженні К.В. Гутнік (2010 р.) відзначається, що „протидія розслідуванню злочинів отримує своє зовнішнє вираження у певних формах, які можливо класифікувати наступним чином: залежно від суб'єкта: внутрішня (зі сторони учасників (суб'єктів) кримінального судочинства) і зовнішня (з боку інших суб'єктів) протидія; за кількістю суб'єктів: індивідуальна і групова; за механізмом реалізації: пасивна (бездіяльність) і активна (дії); за впливом на сліди злочинної діяльності: що здійснює безпосередній та опосередкований вплив; за змістом протидії: інформаційна (інтелектуальна) і фізична (силова); за спрямованістю: 1) спрямована на знищення, утаювання, маскування або фальсифікацію інформації (її носіїв) як джерел доказів; 2) на створення несприятливих зовнішніх умов розслідування; 3) на створення несприятливих внутрішніх умов розслідування; 4) безпосередньо на слідчого (членів слідчо-оперативної групи)" [5, с. 9].

Класифікують протидію також: 1) за метою на стратегічну і тактичну; 2) за формою здійснення: приховування елементів злочинної чи незлочинної діяльності, створення інших перешкод розслідуванню; 3) на реальну та удавану [8, с. 224]; 4) залежно від: реалізації протидії в рамках однієї чи декількох форм; завуальованості та прихованості; професійного та злочинного досвіду, спеціальних знань, звичок, уміння [7, с. 56 – 57]; 5) в залежності від об'єктивних і суб'єктивних факторів [3, с. 16] тощо.

Варто зауважити, що форми протидії обмежують не лише рамками досудового розслідування, а й судовим провадженням (наприклад, Карагодін В.М., Журавльов С.Ю., Ремізов С.М.), що видається правильним.

Не вступаючи у багатолітню дискусію щодо теоретичного розподілу форм протидії розслідуванню на певні види і розуміючи під цим поняттям зовнішнє відображення приєданого до нього явища (протидії в даному випадку), хотілось би зазначити, що форма протидії кримінальному провадженню є, по суті, видом протидії, зовнішньою формою її існування. Виділення тієї чи іншої форми видається умовним, орієнтовним, оскільки вона може змінюватись в залежності від конкретної ситуації (об'єктивних чинників) і світосприйняття конкретної особи, залученої до кримінальної процесуальної сфери у зв'язку із вчиненням суспільно небезпечного діяння (суб'єктивних чинників).

Проведене під час дослідження опитування працівників правоохоронних органів у Чорнобильській зоні відчуження, а також огляд розслідуваних матеріалів кримінальних справ, дозволяє констатувати можливість таких форм протидії розслідуванню у зоні: утаювання від органів розслідування самої події злочину, інформації, що може мати доказове значення (щодо об'єкта, предмета злочину, особи, яка його вчинила, осіб, причетних до вчинення злочину (які проживають в зоні або є їх родичами; які чекають за межами зони

відповідних об'єктів, радіоактивних матеріалів, кольорового металу, деревини, риби, грибів і т.і.); щодо підготовки вчинення злочину, місця знаходження об'єктів, здобутих в зоні відчуження для переміщення за їх межі тощо); знищення або приховування, маскуванню слідів злочину; примушування або домовленість щодо давання неправдивих показань; складання неправдивого висновку експертом (зокрема, з приводу нанесеної шкоди: незаконною порубкою лісу, незаконним поводженням з радіоактивними матеріалами, переміщенням радіаційно забруднених об'єктів за межі зони відчуження; приналежності ядерних чи радіоактивних матеріалів до того чи іншого різновиду); фальсифікація дозвільних документів на вивіз за межі зони відчуження певних об'єктів; ухилення від сприяння розкриттю злочину (неявка за викликом до органу досудового розслідування, переховування від слідчого, обрання позиції мовчання підозрюваним).

Отже, спираючись на різні підходи до класифікації форм протидії кримінальному провадженню, наведені у наукових доробках, вважаємо, що для Чорнобильської зони відчуження орієнтовно характерні такі їх види: 1) до початку досудового розслідування і в період його ведення; 2) за часом здійснення: тимчасова і постійна протидія; 3) за суб'єктами вчинення: безпосередня і опосередкована; 4) за заінтересованістю суб'єктів вчинення: пряма і непряма; 5) за кількістю суб'єктів протидії: одноосібна і групова; 6) за спрямованістю дій – приховування (утаювання) даних (інформації), що стосується суспільно небезпечного діяння і особи, яка його вчинила чи готує вчинення; маскуванню чи знищення слідів злочину; фальсифікація; примушування; ухилення від сприяння розслідуванню; 7) за формою реалізації: активна і пасивна; 8) за об'єктами впливу: проста і складна.

Інші, виділені вченими, форми протидії кримінальному провадженню, на нашу думку, не притаманні Чорнобильській зоні відчуження. Разом з тим, видається, що кримінальному провадженню, здійснюваному на цій території, може бути властива так звана „латентна протидія” з боку осіб, відповідальних за підтримання правопорядку у зоні, розслідування і розкриття правопорушень, що проявляється в утаюванні фактів їх вчинення, домовленостей між собою (органами внутрішніх справ, прокуратурою) і місцевими жителями (самоселами), керівництвом підприємств, установ, організацій, які знаходяться на території зони відчуження, враховуючи корпоративні інтереси та розповсюджене явище корупції в державі. Але, отримати таку інформацію не видається можливим, існуючі ж припущення (які витікають із приватних, не офіційних розмов із деякими особами, що працюють в зоні) не дозволяють робити безпідставні твердження.

Висновки. Підводячи підсумок дослідженню поняття і форм протидії розслідуванню злочинів, можна зробити наступні висновки. Незважаючи на етимологічне значення слова „протидія” (про що стверджував Р.М. Шехавцов [9]), дослідження форм її здійснення дозволяє констатувати можливість бездіяльності, спрямованої на перешкоджання виявленню інформації, яка має (може мати) доказове значення при розслідуванні злочину (кримінального правопорушення), пасивне не сприяння його розкриттю. Головне, що створена певною особою (групою осіб – суб'єктами протидії) ситуація (слідча ситуація) заважає ефективному, повному, швидкому забезпеченню завдань кримінального провадження.

Протидія розслідуванню, на нашу думку, є широким поняттям, що охоплює різні форми її здійснення (при виявленні злочину, його безпосередньому розслідуванні і, навіть, судовому розгляді), тому буквально розуміння цієї категорії як лише активної діяльності, що складається із сукупності чи одиничності певних дій, видається не правильним. Мета такої протидії – перешкодити виконати завдання кримінального провадження, а її форма залежить від поведінки певного заінтересованого суб'єкта (суб'єктів), при цьому, поведінка є усвідомленою.

Взагалі, у зв'язку із нормативно-правовим визначенням кримінального провадження, яке, окрім досудового розслідування, включає судове провадження і процесуальні дії, зумовлені вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також закріпленням завдань кримінального провадження в частині забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності

в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника провадження була застосована належна правова процедура; спираючись на широкий аспект вживання поняття „протидія” у кримінальній процесуальній сфері, в криміналістичній науці назріла, на нашу думку, необхідність запровадження загальнотеоретичної категорії „протидія кримінальному провадженню”, яка б об’єднала досудове і судове провадження, відповідно їх змісту й процесуальної форми, що дозволило б системно і комплексно підійти до розробки заходів подолання такої протидії.

Під протидією кримінальному провадженню пропонується розуміти цілеспрямовану активну чи пасивну поведінку заінтересованої особи (групи осіб), направлену на перешкоджання проведенню кримінального провадження і вирішенню його завдань, в силу забезпечення власних потреб або потреб інших осіб. У такому підході відображається і поняття криміналістики, що визначається як наука про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для розробки засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки і використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та попередження злочинів, але невиправдано у наукових дослідженнях її пов’язують лише із досудовим розслідуванням, що, на нашу думку, звужує її предмет пізнання. Разом з тим, варто зауважити, що по відношенню до Чорнобильської зони відчуження буквально вжиття терміну „протидія кримінальному провадженню” є недоречним, оскільки безпосередньо судове провадження здійснюється за межами зони (як правило, судами у м. Славутич або у м. Іванків).

Список використаних джерел

1. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / О. В. Александренко. — К. : НАВСУ, 2004. — 20 с.
2. Аркуша Л. И. Аналитический обзор по проблемам противодействия расследованию преступлений : [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.inter.criminology.org.ua>.
3. Грицюк І. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування : дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / І. В. Грицюк. — Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2012. — 22 с.
4. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики : пер сь нѣм. сь 4-го дополн. изд. Л. Дукинъ, Б. Зиллеръ. — СПб. : Типография М. Меркушева. — М. : переизд. ЛексЭст, 2002. — С. 34 – 39.
5. Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруженості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. наук : спец. : 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / К. В. Гутнік. — Х. : ХНУВС, 2010. — 20 с.
6. Дулов А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии / А. В. Дулов. — М. : Юрид. лит., 1973. — 178 с.
7. Журавлев С. Ю. Противодействие деятельности по раскрытию и расследованию преступлений и тактика его преодоления : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук : спец.: 12.00.09 „Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза” / С. Ю. Журавлев. — Н.-Новгород, 1992. — 28 с.
8. Хасан Б. И. Противодействие при расследовании преступлений как объект криминалистического и психологического изучения / Б. И. Хасан // Актуальные вопросы государства и права на современном этапе. — Томск, 1983. — С. 223 – 224.
9. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Р. М. Шехавцов. — К. : НАВСУ, 2003. — 21 с.

THE RULE OF LAW IDEA IN AMERICAN JURISPRUDENCE

Remins'ka Y.Y.

(Master of Laws, 1st year of study, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Law faculty)

Анотація. Стаття присвячена аналізу ідеї верховенства права в американському правознавстві. Пропонуються окремі підходи до визначення досліджуваного поняття, його складових компонентів та вимог для ефективної реалізації. Автор доходить висновку, що питання пов’язані із верховенством права, на сьогодні залишаються не вирішеними.

Ключові слова: верховенства права, американська правова доктрина, конституціоналізм.